

KUR'ÂN SURELERİNE DAİR YAZILMIŞ MANZUM BİR ÖRNEK: DÂÎ VE SUVERİ'L-KUR'ÂN'I

Yunus KAPLAN¹

Özet

Kur'ân-ı Kerim ve sahip olduğu çeşitli özellikler, divan şairleri tarafından şiirlerde sıkça dile getirilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'deki bazı ayetler ve ayetlerdeki kelimeler, peygamberlerin isimleri, bunların başından geçen olaylar ve gösterdikleri mucizeler ile sure isimleri divan şairleri tarafından şiirlere kaynak olarak kullanılmıştır. Şairler, Kur'ân'da adı geçen 114 sure ve bunların sahip oldukları çeşitli özellikleri çeşitli şiirlerde bölümler hâlinde veya beyitlerde dile getirdikleri gibi bunları müstakil şiirlere de konu etmişlerdir. Genellikle suveri'l-Kur'ân adıyla anılan ve sure isimlerinin daha çabuk öğrenilmesi için manzum veya mensur şekilde kaleme alınan bu türden şiirlerin sayısı edebiyatımızda oldukça sınırlıdır. Daha önce klasik Türk edebiyatında bu türde Latîfi, Şeyhülislam Yahya, Seyyid Muhammed ve Şakir Ahmet Paşa gibi şairlerin bu türde örnekler verdikleri bilinmektedir. Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Dâî de bu türden eser kaleme alan şairlerden biridir.

Bu çalışmada, Dâî'nin 51 beyitten müteşekkil olan Suveri'l-Kur'ân'ının şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak tespit edilebilen tek nüshasından hareketle metnin çeviri yazısına yer verilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Klasik Türk edebiyatı, suveri'l-Kur'ân, Dâî.

A POETIC EXAMPLE WRITTEN WITH RESPECT TO SURAHS IN THE QURAN: DÂÎ AND HIS SUVERİ'L-KUR'ÂN

Abstract

The Quran itself and the various characteristics it has were mentioned frequently in the poems of divan poets. Some verses in the holy Quran and the words in these verses, the names of the prophets, the incidents that happened to these prophets and the miracles they showed as well as the names of the surahs were used as a valuable source by the divan poets. As they, the divan poets, reflected the 114 surahs mentioned in the holy Quran and various characteristics that these surahs have in several poems in chapters or in couplets, they also mentioned them in individual poems. The number of such poems generally called as suveri'l-Quran that were written in verse or in prose in order for the names of the surahs to be learned much more quickly is quite limited in our literature. It is known that such literary genres were written by poets such as Latîfi, Şeyhülislam Yahya, Seyyid Muhammed and Şakir Ahmet Pasha in classical Turkish literature in the past. Da'i about whom there is not much information in the sources is also one of the poets that wrote such works in this genre.

In this study, the translation of the literary text with reference to one individual copy by focusing on the genre and content characteristics of Suveri'l-Kur'ân which is composed of 51 couplets written by Da'i is given place.

Keywords: Clasiccal Turkish literature, suveri'l-Kur'ân, Dâî.

¹ Yrd. Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yunuskaplan80@mynet.com.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde şiiirler kaleme alan şairler, içinde yaşadıkları toplumun sahip olduğu maddi ve manevi birçok unsuru kendilerine kaynak olarak görmüşler ve bunları her fırsatta şiiirlerine yansıtmaktan geri durmamışlardır. Şairlere ilham kaynağı olan bu unsurlar arasında toplumun inanç dünyasının temelini oluşturan İslam dini ve bu dinin temel öğretileri, prensipleri ve akidelerinin önemli bir yeri vardır. Bu unsurların kullanımının belirli şiiirlerde yoğunlaşması neticesinde edebiyatımızda tevhit, naat, münacat, mevlid, miraciyye, hilye ve şemail gibi dinî muhtevalı edebî türler doğmuştur.

İslam dininin ilahi kitabı olan *Kur'ân-ı Kerim* de hem şekil hem de muhteva açısından sahip olduğu çeşitli özellikleriyle klasik Türk edebiyatında manzum ve mensur eserlere sürekli konu olmuştur. Şair veya nasirler, gerek müstakil gerekse de herhangi bir eserde bir bölüm şeklinde olsun *Kur'ân-ı Kerim* ve onun özelliklerini dile getirmişlerdir. Bazı sureler, ayetler ve bunlardan yapılan iktibaslar, peygamberler ve bunların başlarından geçenlerin anlatıldığı kıssalar ve gösterdikleri mucizeler *Kur'ân-ı Kerim*'le ilgili akla ilk gelen unsurlardır. Yusuf ile Züleyha mesnevileri, miraciyyeler, Ashab-ı Kehf manzumeleri, Hızır-nâmeler, esmaü'l-hüsna şerhleri, manzum veya mensur kırk ayet tercümeleri bu unsurların kullanımıyla oluşmuş eser türleridir.

Kur'ân-ı Kerim'le ilgili karşımıza çıkan en yaygın eser türlerinden birisi manzum tercüme ve tefsirlerdir. Ancak şimdilik tamamen *Kur'ân-ı Kerim*'in tercüme veya tefsirine yönelik manzum bir eser tespit edilememiştir. Ancak çeşitli surelerin manzum tercüme ve tefsirlerine dayanan eserlerin sayısı bir hayli fazladır. Bu tür eserlerde daha çok Fatiha, İhlâs, Yasin, Mülk, Nebe gibi surelerin tefsir ve tercümeleri yapılmıştır.²

“Fezâ'il-i Kur'ân, Havâss-ı Kur'ân adlarıyla surelerin faziletlerinden bahseden eserler, ilm-i tecvid ve kıraat hakkına yazılmış eserler, manzum fâl-i Kur'ânlar yine edebiyatımızda *Kur'ân-ı Kerim*'le ilgili yazılmış olan eser türlerinden bazılarıdır.” (Çelebioğlu 1998: 354-56).

Kur'ân-ı Kerim'deki sure isimleri de divan şairleri tarafından şiiirlerde kaynak olarak kullanılmıştır. Şairler, çoğu zaman sure isimlerini sahip oldukları kelime anlamlarıyla çeşitli çağrışımlarla birlikte şiiirlerde kullanırken bazen de bu sure isimlerinin daha çabuk öğrenilmesi için manzum veya mensur çeşitli eserler kaleme almışlardır.

Sözlükte “sıçramak, duvara tırmanmak” anlamındaki sevr (sevre) kökünden türeyen sure kelimesi “yüksek ve güzel bina, evin bir bölümü veya katı, yüce mertebe, şan ve şeref, alâmet ve nişan” manalarına gelir ve çoğulu suverdir. Terim olarak “*Kur'ân-ı Kerim*'deki ayetlerinin bir araya getirilmesi sonucunda oluşan, sınırları vahiy doğrultusunda Hz. Peygamber tarafından belirlenen bölüm” demektir (Birışık 2009: 538).

Kur'ân-ı Kerim'de toplam 114 sure bulunmaktadır. Tertip sırasına göre ilk sure Fatiha, sonuncusu ise Nâs'tır. Bu surelerden hicretten önce inenlere Mekkî, hicretten sonra inenlere ise Medenî sure denir. Bu sureler içinde en uzun olanı 286 ayetlik Bakara Suresi, en kısa olanı ise üç ayetlik Kevser Suresi'dir. Enfal ve Tevbe sureleri hariç bütün sureler, besmele ile birbirlerinden ayrılır.

² Bu türden yazılmış eserler ve bunların özellikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bünyamin Taş, “Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn 2015, Sayı 37, s. 101-121.

Sure isimleri, surede anlatılan kıssalarda adı geçen şahıslardan (Yunus, Hûd, Yusuf, İbrahim, Lokman gibi), toplumlardan (Âl-i İmrân, Nisâ, Â'râf, Hicr, Kehf, Ahzâb, Sebe', Kureyş gibi), surede anlatılan olayı hatırlatan sembol kelimelerden (Bakara, Mâide, Enâm, Enfâl, Tevbe, Ra'd, Nahl, İsrâ gibi) yahut ilk kelimelerinden (Tâhâ, Yâsîn, Sâd, Kâf, Nûn gibi) almaktadır. Genel olarak surelere ad olan kelimeler, surelerin içinde geçer. Fatiha ve İhlâs surelerinin isimleri ise sure içerisinde geçmez. Çoğu surelerin bir adı varken, bazı sureler için birden fazla isim sayılmıştır (Akpınar 2009:6).

Bakara ile Âl-i İmrân sureleri *Zehrâveyn* (çifte güller); "hâ-mîm"le başlayan Mü'min, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhân, Câsiye ve Ahkaf sureleri *Havâmîm* (hâ-mîmler) veya Âlü hâ-mîm (hâ-mîmli, hâ-mîmle başlayan); "tâ-sîn" veya "tâ-sîn-mîm"le başlayan Şuarâ, Neml, Kasas sureleri *Tavâsîn*; Allah'ı tesbihle başlayan Hadîd, Haşr, Saf, Cum'a, Tegâbün sureleri *Müsebbihât*; "kul" (söyle) emriyle başlayan Cin, Kâfirûn, İhlâs, Felak ve Nâs sureleri *Kalâkıl*; Kâfirûn ile İhlâs, *İhlâseyn*; ayrıca bu ikisiyle Felak ve Nâs sureleri *Mukaşşîseteyn* (tedavi eden); İhlâs, Felak ve Nâs sureleri *Muavvizât*; yalnız Felak ve Nâs sureleri, *Muavvizeteyn* diye anılmıştır (Birşık 2009: 539).

Klasik Türk edebiyatında *Kur'ân-ı Kerim*'deki sure isimlerinin anlamları ve temel özellikleri ile bunların kolay ezberlenmesi için de bazı eserler yazılmıştır. Bu eserler, manzum ve mensur olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Kadı İyaz'ın (öl. 1736-37) sureleri tertip sırasıyla zikreden hutbesi, Kânî Efendi'nin (öl. 1791), *Kur'ân* surelerini sondan başa doğru (Nâs suresinden Fatiha suresine kadar) tertip üzere inşa ettiği mensur eseri, yine Kânî'nin bu türden duası ve Hacı Hasan Rıza hattı ile yazılan ve mushafın sonuna konan, içinde surelerin isimleri bulunan hatim duası (Akpınar 2009: 7-8) bu amaçla mensur şekilde kaleme alınmış eserlerden bazılarıdır.

Klasik Türk edebiyatında bu türde manzum olarak kaleme alınan eserlerden bazıları ise şunlardır:

1. Esmâ-i Süveri'l-Kur'ân: Lâtîfi (öl. 1582)'nin "*fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*" vezniyle 29 beyit hâlinde yazdığı bir risaledir. Şair, bu şiirinde *Kur'ân-ı Kerim*'in Cebrail'in indirdiği gibi hiçbir değişikliğe uğramadan Peygamber'e indirildiğini, Hz. Osman'ın huzurunda tertip edilerek sure, cüz ve aşirlere ayrıldığını belirterek 114 sureyi Fatiha'dan başlayarak Nâs'a kadar zikretmiştir (Sevgi 1987: 135).

2. Tertîb-i Süveri'l-Kur'ân: Şeyhülislam Yahyâ Efendi'nin (öl. 1644) *Manzûme-i Şeyhü'l-İslam Yahyâ Efendi fi Tertîbi Süveri'l-Kur'ân* adlı manzum eseridir. Eserde, Fatiha suresinden başlayıp Mülk suresine kadar surelerin isimleri sayılmış, Mülk ve Nebe' cüzlerinde bulunan sureler herkesin malumu olduğu için sayılmamıştır. Daha sonra bu iki cüzdeki sureler aynı vezinle bir başkası tarafından tamamlanmıştır (Akpınar 2009: 8).

3. Nazm-ı Süre-i Kur'ân: Es-Seyyid Muhammed b. İbrahîm b. Muhammed Âgâh tarafından 1750'lerde "*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*" vezniyle kaleme alınan eser, 49 beyitten müteşekkildir. Fatiha'dan başlayarak Nâs'a kadar sureler, sahip oldukları çeşitli özellikleriyle dile getirilmiştir (Akpınar 2009: 9-18).

4. Tertîb-i Nefis: Trabzonlu Şâkir Ahmed Paşa (öl. 1819)'nın 1797 yılında kaleme aldığı bu eser, *Kur'ân*'daki 114 surenin üçer beyitle açıklandığı 478 beyitlik bir mesnevidir. Muteber kaynaklardan, özellikle Şâtibî'den çokça yararlandığını söyleyen şair, birinci beyitlerde surelerin ismi, ikinci beyitlerde kaç ayetten oluştuğu, üçüncü beyitte ise ihtilaf edilen ayet sayılarını belirtmektedir. Her surenin başında sure ismi ile söz konusu surenin Mekke'de mi yoksa Medine'de mi nazil olduğu bilgisi (Mekkî veya Medenî) başlık olarak vermiştir (Yıldız 2008: 182-84).

Bu çalışmamızın konusunu teşkil eden ve “*Medhîyye-i Sulţân Murâd Hân Be-tertib-i Süre-i Kur'ân*” adını taşıyan manzume de Kur'ân'daki 114 sureyi konu alan bir eserdir.

1. Dâ'î ve Suverî'l-Kur'ân'ı

1.1. Dâ'î'nin Hayatı

Dâ'î'nin hayatı hakkında elde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şairin “*Medhîyye-i Sulţân Murâd Hân Be-tertib-i Süre-i Kur'ân*” başlığını taşıyan şiirinin 1157/1744-45 yılında tertip edilmiş olan bir şiir mecmuasında bulunmasından hareketle şair hakkında birtakım tahminlerde bulunmak mümkündür.

Şiirin başlığında şairin bu şiiri, Sultan Murat'a methiye için yazdığını ifade etmiş olması, Dâ'î'nin bu mecmuanın yazıldığı tarih olan 1157/1744-45'ten önce tahta geçen Murat isimli padişahların birinin döneminde yaşadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı'da 18. yüzyıldan önce bu isimde dört kişi padişahlık yapmıştır. Bunlardan I. Murat 1362-1389, II. Murat 1421-1444, III. Murat 1574-1595, IV. Murat ise 1623 ile 1640 yılları arasında hüküm sürmüştür. Ancak şiirde bu methiyyenin yazıldığı padişahla ilgili açıklayıcı bir ifadede bulunulmaması belirsizliğe yol açmakta ve şairin yaşadığı dönemle ilgili kesin bir hükme varılmasını zorlaştırır da şairin aşağıdaki beyitte

Mü'minün Haccâ varurlar n'ola hac kâdılığını

Baňa ger haţţ-ı hümâyunuñ ide fermânı B. 42

diyerek methiye yazdığı padişahın hac kadılığını talep etmesi, şairin yaşadığı dönem hakkında önemli bir ipucu vermektedir. Çünkü Mekke ve Medine'nin Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'nden sonra 1517 yılında Osmanlı topraklarına katıldığı dikkate alındığında; Dâ'î'nin bu yıldan sonra padişahlık yapan Murat isimli padişahların döneminde hayatta olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hâlde şairin, ya 1575-1594 yıllarında hüküm süren III. Murat ya da 1623 ile 1640 yılları arasında hüküm süren IV. Murat döneminde yaşamış olan Dâ'î mahlaslı şairlerden biri olma ihtimali bulunmaktadır. Tezkirelerde bu padişahlar döneminde yaşadığı belirtilen Dâ'î mahlaslı şairler şunlardır:

Dâ'î: Asıl adı, Abdurrahmân'dır. Rumeli kazaskeri Kadı-zâde'nin oğludur. Kanuni Sultan Süleyman, şiirlerini okuyunca ona “*Dâ'î*” mahlasını bizzat kendisi verdi. Âşık Çelebi, tezkiresini kaleme aldığı zaman Dâ'î'nin kırk akçe ile İstanbul'da müderrislik yaparken elli akçe ile müteferrika bölüğüne geçtiğini belirtir (Kılıç 2010: 508-09). 1587 yılında vefat etti. Mehmet Nail Tuman, *Sicill-i Osmanî*'de “Ayaz Paşa-zâde Ahmed Bey'in dayı-zâdesi” diye gösterilerek Dâ'î'nin, Derviş Dâ'î'yle birbirine karıştırıldığını söyler (Kurnaz ve Tatçı 2001: 268).

Dâ'î: Asıl adı, Mehmed'dir. 1605 yılında İstanbul Beykoz'da doğdu. Hatip Recep Efendi'nin oğludur. Kırk yıl Beykoz'da imam ve hatiplik ile mektep hocalığı yapan Dâ'î, 1659 yılında Beykoz'da vefat etti. Nevhatü'l- 'Uşşâk adlı mesnevisi vardır (Çapan 2005: 186, Özcan 1989: 666, Abdulkadiroğlu 1999: 79).

Dâ'î: Bağdatlıdır. Asıl adı, Şemseddin'dir. Molla Şemseddin-i Acem demekle meşhur oldu. 1597 yılında vefat etti. Mehmet Nail Tuman, *Sicill-i Osmanî*'de ölüm tarihinin 1650 olarak gösterilmesinin yanlış olduğunu belirtir (Solmaz 2005: 167-68, Kurnaz ve Tatçı 2001: 269).

Ancak kaynaklarda bu dönemlerde yaşadığı belirtilen *Dâ'î* mahlaslı şairlerin hayatları hakkında bilgi verilirken bu şairlere ait bu *suverî'l-Kur'ân* adında herhangi bir eserin varlığından bahsedilmemiş olması üzerinde çalıştığımız eserin *Dâ'î* mahlaslı bu üç şair dışında aynı mahlası kullanan ancak tezkirelere girememiş başka bir şaire ait olma ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir.

Kısacası üzerinde çalıştığımız eserin sahibi olan *Dâ'î*, 16 veya 17. yüzyılda, III. Murat veya IV. Murat döneminde yaşamış bir şairdir.

1.2. Medhiyye-i Sultân Murâd Hân Be-tertib-i Süre-i Qur'ân

Dâ'î'nin "*Medhiyye-i Sultân Murâd Hân Be-tertib-i Süre-i Qur'ân*" adını taşıyan şiiri, Millet Kütüphanesi'nde Ali Emiri Manzum 696 arşiv numarasıyla kayıtlı olan şiir mecmuasının 81b-83b sayfalarında bulunmaktadır. Sayfa kenarlarına değişik satır sayısı ve talik kırmısı hatla yazılmıştır. Başlık ve sure isimleri, kırmızı mürekkeplelidir. Bu şiirin kayıtlı olduğu mecmua üzerinde Hafız Abdulkaki adına 1157/1744-45 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. Ayrıca mecmuada "li-muharrihi" kayıtlarıyla Bâkî mahlaslı çeşitli şiirlere rastlanması, mecmua derleyicisi ile temellük kaydındaki kişinin aynı şahıs olduğunu göstermektedir.

Dâ'î'nin *suverî'l-Kur'ân'ı* manzum şeklinde olup, 51 beyitten müteşekkildir. "*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*" vezninde ve mürdef kafiyeye sahip olan şiirinde şair, *Kur'ân-ı Kerim*'deki 114 sure isminin hepsini zikretmiştir. *Kur'ân*'daki surelerin başlangıcının besmele olduğunu söylediği ilk beyitle birlikte ilk sure olan Fatıha Suresi'ni zikretmiş, ikinci beyitten itibaren ise son sure olan Nâs Suresi'nden başlayarak tertip sırasının tersinden Bakara Suresi'ne kadar genellikle her beyitte ikişer üçer adet olmak üzere sure isimlerini zikretmiştir.

Ancak beyitlerde 114 sure isminden 101'nin ismi aynen geçmekte, 13 tanesinin (Fâtır, Câsiye, Kamer, Mücâdele, Münafikûn, Kalem, Meâric, İnfitâr, A'lâ, İnşirâh, Beyyine, Zilzâl ve Hümeze) ismi ise geçmemektedir. Bu surelerden Kamer, Kalem, A'lâ, İnşirâh, Beyyine ve Hümeze için bu surelerin ilk kelimeleri olan (İktarebe, nûn, sebbaha, elem neşrah, lemyekün, ve'l-leyl) kullanılmıştır.

Didi Raḥmân ki yaḳîn oldı ḳatı rûz-ı Ḳıyâm

Ma'nen İḳterabe oldur ki ider i'ânı B. 29

Nûn ḥaḳḳı ki ḳaṣuñdur bu ḳamu Mülk Ḥaḳḳuñ

Nûr-ı derd anuñ anuñ zıll-ı hümâyün şânı B. 24

Ġâşiyedaruñ ola çarḥ-ı felek nite melek

Sebbah ism ile Ḥaḳuñ tâ ola tesbîḥ-ḥ'âm B. 15

Tîn haqqı ki le'tâfetde sözüñ şekkerdür
Münşarih oldu elem-neşrah ile bünyanı B. 12

Zelzele düşer idi arz-ı vücūdına kamu
Lem-yekün eyler idi büt-gede-i gibranı B. 10

Gül-izâruiñ çü Duḥâ oldu vü ve'l-leyli şaçuiñ
Şems vechüñ dürür âfâkı kıtan nürâni B. 13

Fâtır Suresi'nin ilk ayetinde geçen "Melâike" kelimesinden dolayı sure, bu adla da anılır. Dâ'î de şiirinde, Fâtır Suresi için "Melâike" ismini kullanmayı tercih etmiştir:

Çü melâ'ik yüzüñi görse Sebâ Aḥzâbı
Secde iderler idi Haqqâ melek şükrâni B. 38

Adını, 28. ayetinde geçen "diz çöken" anlamındaki câsiye kelimesinden alan Câsiye Suresi'nin ismi de şiirde geçmemektedir. Ancak şair, "indirme, aşağı düşürme" anlamlarına gelen tenzil kelimesiyle bu sureye göndermede bulunmuştur:

Ḳavm-i Aḥkâf gibi ḫolsa cihân Ḳâf-be-Ḳâf
Anı tenzîl ide tarḫına virüp ḫüsrâni B. 33

Aynı şekilde ismi geçmeyen surelerden biri de Meâric Suresi'dir. Şair, bu sureye delalet için şiirde dilenciler anlamına gelen "sâ'ilûn" kelimesini kullanmayı tercih etmiştir:

Sâ'ilûna kefi cüduñ n'ola açılsa şehâ
Hâqqâ haqqı kazâñuñ olur ol kalḫanı B. 23

Yine şiirde "Zilzâl, İnfîtâr, Münâfikûn, Mücâdele" surelerinin isimleri de zikredilmemiş, bu dört sure adıyla aynı kökten türeyen "zelzele, münfatır, nifâk, cidâl" müştak kelimelerinin kullanımı tercih edilmiştir:

Zelzele düşer idi arz-ı vücūdına kamu
Lem-yekün eyler idi büt-gede-i gibranı B. 10
İnşikâḫ-ı felek olduḫda Muḫaffif dile
Girüben münfatır ola felek-i bünyanı B. 17
Kim nifâk üzre idi mâl şeh-i ḫâyin olup
Ya fiḫâi yedi ḫulle olısar zindâni B. 26
Kim ki iderse cidâl anı Ḥadîd uralar
Vâkı'a vâkı'asınuiñ ola muşîbetdâni B. 28

Dâ'î, sure isimlerini beyitlerde kullanırken hem sure isimlerini gerçek anlama gelecek şekilde kullanmış hem de onlara gerçek anlamlarının dışında anlamlar yükleyerek farklı anlam çağrışımlarında bulunmuştur. Bu türden kullanımlara verilebilecek bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Duhâ, kelime anlamı olarak kuşluk vakti anlamına gelir ve *Kur'ân-ı Kerim*'in 93. suresinin adıdır. Klasik Türk edebiyatında sevgilinin yüzü, ışık ve aydınlık ilişkisiyle duhaya benzetilir (Pala 1995: 153). Leyl, Arapça bir kelime olup gece anlamına gelmektedir. Gece kelimesinin çağrıştırdığı karalık dolayısıyla sevgilinin saçıyla ilişki kurulur. Güneş anlamına gelen ve divan şiirinde daha çok parlaklığı, ışığı ve ısı ile ele alınan şems kelimesi ise parlaklığı itibarıyla sevgilinin yüzüyle ilişkilendirilir.

Aşağıdaki beyitte de Dâ'î, sevgilinin yanaklarını duhaya, saçlarını leyle, yüzünü de şemse benzetmiştir:

*Gül- 'izârũñ çü **Duhâ** oldı vü **ve'l-leyli** saçũñ
Şems vechũñ dũrũr âfâkı kılan nũrânî* B. 13

“O, Kaf'a gizlenip feleğin hücrelerine kaçsa bile düşmanını bulur. Ondandır kurtuluş imkânı yoktur.” anlamına gelen beyitte ise şair, “Kâf” ve “Hucurât” kelimeleriyle hem sure isimlerine göndermede bulunmuş hem de bu kelimeleri gerçek anlamlarıyla kullanmıştır:

*Gizlenüp **Kâfa** kaçta **Hucurât-ı** felege
Düşmenini bulur ol yok **halâş** imkânı* B. 31

Buna benzer bir kullanım da “Eğer hac kadılığını bana hatt-ı hümayunun ferman ederse ne olur. Çünkü mümin olanlar, hacca giderler.” anlamına gelen aşağıdaki beyitte “Mü'minun” ve “Hac” surelerinin kullanımında karşımıza çıkar:

*Mü'minun **Hacca** varurlar n'ola hac kâdılgın
Baña ger **hatt-ı** hümayunuñ ide fermânı* B. 42

“Dâ'î'yi, İbrahim gibi ayrılık ateşine koyma. Onun feryatları, gök gürültüsü gibi inleyip göğe çıkmasın.” diyen şair, “Hicr”, “İbrahim” ve “Ra'd” kelimelerini hem gerçek anlamlarında hem de sure isimleri olarak kullanmıştır:

*Dâ'îyi **Hicr** ile nâra kıma **İbrâhîm** veş
İñleye **Ra'd** gibi çarha çıka efgânı* B. 46

Kur'ân-ı Kerim'deki bazı ayet ve surelerin dua niyetiyle, çeşitli hastalıkların tedavisinde ve cin, şeytan ve insanlardan gelebilecek zararları önlemek için okunduğu zaman etkili olacağına dair inanç, Müslümanlar arasında yaşayan inançlar arasındadır. Nas, Felak, İhlâs ve Yasin sureleri de bu amaçlarla okunan surelerin başında gelir.

Dâ'î de aşağıdaki beyitte Felak ve Nâs surelerinin nazara karşı bir muska gibi etkili olduklarını söyleyerek bu inancı dile getirmiştir:

Ḳul e'üzü didi ta'vîz için o rabbü'n-Nās

Felak-ı şubḥ-ı sa'âdetdür o hırz-ı cānı B. 2

İhlâs Suresi'ni zikrettiği beyitte, bu surenin dua amaçlı kullanımını söz konusu yapmıştır:

Şeh Murāda n'ola **İhlâs**la kılsam çü du'ā

Aḥmedü'llāhi 'alā ma' deleti's-sulṭānī B. 3

Bir başka beyitte ise şair, Yasin Sure'sinin hastalıklara tedavi amacıyla okunmasını dile getirmiştir:

Şād u Şaffāt ḥaḳı yā ḳaşuḥa sîn dişüñ

Ḥaste kim **Yāsîn** oḳur ben ḳuluḥa pinhānī B. 37

3. Metin

Medḥiyye-i Sulṭān Murād Ḥān Be-terṭib-i Süre-i Ḳur'ān (81b)

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1. Besmeledür süver-ārā-yı ser-i Ḳur'ānı
Oldı miftāḥ-ı şenā **Fātiḥa**nuñ ' unvānı
2. Ḳul e'üzü didi ta'vîz için o rabbü'n-Nās
Felak-ı şubḥ-ı sa'âdetdür o hırz-ı cānı
3. Şeh Murāda n'ola **İhlâs**la kılsam çü du'ā
Aḥmedü'llāhi 'alā-ma' deleti's-sulṭānī
4. Uğraya **Tebbet** oḳına dilerüm a' dāsı
İde Ḥaḳ elviye-i **Naşr** ile manşūr anı
5. **Kāfirün** üzre aḳup seyl-i ' asākir her dem
Kevşeri luḫfi ide sîr dil-i a' yānı
6. Ḥ'ān-ı **Mā'ün** ' aṫasıyla cihān memnūnı
Ḥ'ān-ı ĩmān ile gūyā **Ḳureyiş** a' vānı
7. Ser-nigün ola bed-endişi çü aşḥabü'l-**Fıl**
Çāh-ı **Veyle** ḳoya Ḥaḳ ol ḳutna-i tuḡyānı

8. Müddet-i 'Asra kırmaz tîğ-i celâlün şâhâ (82a)
Ne kadar olsa **Tekâşür**de 'adüvv a' dâni
9. **Ķâri'**a hâkķı kıyâmet kıparur başlarına
'**Ādiyât**-ı sipehün tıtsa kıçan meydâni
10. **Zelzele** düşer idi 'arz-ı vücûdına kıamu
Lem-yekün eyler idi büt-gede-i gibrâni
11. **Ķadre** uğrar şü kim ihsânuna mazhar oldu
Şol Ķudâ hâkķı 'Alaķdan yaradur insâni
12. **Tîn** hâkķı ki leţâfetde sözüñ şekkerdür
Münşerih oldu **Elem-neşrah** ile bünyâni
13. Gül-'izâruñ çü **Duhâ** oldu vü **Ve'l-leyli** şaçun
Şems vechün dürür âfâķı kılan nürânî
14. Sen ki hâze'l-**Belede** zıll-ı kerem-güstersün
Lem' a-i ma' deletündür aña **Fecr**-i şânî
15. **Ķâşiyedâruñ** ola çarķ-ı felek nite melek
Sebbaħ **ism** ile Ķaķun tâ ola tesbîħ-ķ'ânî
16. Nitekim **Tânķ** ola cümle **Bürüc**ı sâħir
Gün yüzün salţanat evcinün ola tâbâni
17. **İnsikâķ**-ı felek olduķda **Muţaffif** dile
Girüben **Münfaţır** ola felek-i bünyâni?
18. Şems-i tâlî' leri **Tekvîr** vücûhı 'Abese (82b)
Nâzi'ât-ı elem-i kıahr ile kıçısun cânı

19. Ser-i sevdâ-yı haţuñla **Nebe**'in rûz-ı 'azîm
Mürselât-ı ser-i gîsû gibi yok pâyânı
20. Sen melek emrine râm oldu şü kim **İnsân**dur
Başına çopa **Qıyâmet** kim ide 'işyânı
21. Yatmadı fâhr-ı cihân milhâfe-i râhatda
Didi **Müddessir** ü **Müzze'mmil** aña sübhânı
22. Nitekim a'yan-ı a' yâna ola **Cinn** mestür
'Ömr-i **Nûh** ile mu'ammer bulasuñ sâmanı
23. **Sâ'ilûna** kef-i cûduñ n'ola açılsa şehâ
Hâkka haqqı kazâñuñ olur ol kalkanı
24. **Nûn** haqqı ki kaşuñdur bu kamu **Mülk** Haqquñ
Nürdur zâtuñ anuñ zıll-ı hümâyün şanı
25. Zen-i dünyâya şü **Tahrîm** idüben virdi **Talâk**
Şanma sen merd-i **Tegâbün** o kerîmü'ş-şanı
26. Kim **nifâk** üzre yidi mâl şeh-i hâyin olup
Ya fiqâ'i yedi kulle olısar zindânı
27. **Cum'**alarda şehe **Şaf** bağlayı kim ide du'â
Mümtehin haqqı yarın **Haşr** ola cāvîdânı
28. Kim ki eylerse **cidâl** anı **Hadide** uralar
Vâkı'a vâkı'asınuñ ola muşîbetdânı³
29. Didi **Rahmân** ki yakîn oldu çatı rûz-ı **Qıyâm** (83a)

³ Vezin tutarsız.

Ma'nen **ikterabe** oldur ki ider i'läni

30. **Necm** ile **Tür** haqı olma 'atâda hiç dūr
Zâriyât-ı zemenün çıqa gam ile cânı
31. Gizlenüp **Kâfa** kaçta **Hucurât**-ı felege
Düşmenini bulur ol yoq halâş imkânı
32. Dilerüm **Feth**-i mübîn şeh-i gerdün-ı cihân
Ol **Muhammed** yüzi şuyına ola erzânı
33. Qavm-i **Ahkâf** gibi tolsa cihân Qâf-be-Qâf
Anı **tenzîl ide** tarhına virüp hüsrânı
34. çöke gerd-i siyehün hemçü **Duĥân**
Zuhrufu'l-kavl olanuñ zâhir ola butlânı
35. Ne tereddüd k'ola şānuñda hilāfet **Şūrā**
Fuṣṣilet didi Hudā efzal idüben ḥaşmānı⁴
36. Var iken **Mü'min**-i pākīze-şifātuñ gibi zātuñ⁵
Ne **Zümer** bāğı tuta erkānı
37. **Şād** u **Şaffāt** haqı yā qaşuña sīn dişüñ
Ḥaste kim **Yāsīn** oqur ben kuluña pinhānı
38. Çü **melâ'ik** yüzüni görse **Sebā Ahzābı**
Secde iderler idi Ḥaqqā şükranı

⁴ Vezin tutarsız.

⁵ Vezin tutarsız.

39. Bu sözi benden işit hikmet-i **Lokmân**dan şor

Arz-ı **Rûm** içre yapıldı 'irfânı

40. ' **Ankebût**uñ **Kaşas**-ı **Neml** gibi ma' lûmuñ

Şu'arâ zümresinüñ şî' r ile sen **Ḥassâni**

41. Küfri îmân ile fark itdi kaşuñ **Furkân** (83b)

Sûre-i **Nûr**dur ol cebhe-i nûr-efşânı

42. **Mü'minûn** **Ḥacca** varurlar n'ola hac kâdılgın

Baña ger **ḥaṭṭ**-ı hümâyûnuñ ide fermânı

43. **Enbiyâ** içre şeffî' üñ ola **Tâhâ** yarın

Vire dîdâra temâşâsını **Ḥaḫḫ** yezdânı

44. ' İṭr-ı luṭfuñla durur bûy-ı buḫûr-ı **Meryem**

Kehf-i emn içre cinân hıfzuñ anuñ derbânı

45. Ey hoş ol leyle-i **İsrâ** ki **Ḥudâ** da' vet ide

' Asel-i **Nahl**den ta' ab-ı seyrânı⁶

46. Dâ' iyi **Hicr** ile nâra kıoma **İbrâhîm**veş

İñleyle **Ra'd** gibi çarḫa çıka efgânı

47. Sensin ol **Yûsuf**-ı gül-çehre benî **Ḥûd** ḫaḫkı

Yûnusâsâ kıoma ḫût-ı elemüñ giryânı

48. ' Arz-ı ḫâl eylemek ' işyân ise şâhum **Tevbe**

Ne murâd olına kim mûcib ola dermânı

⁶ Vezin tutarsız.

49. **Enfâl** ile **A' rāf** haķı çün **En' ām**
Mā'ideñ çeke **Nisā** ile ķapuñ ğilmānı
50. **Āl-i ' İmrān** gibi neslün ola ābādān
Mülk-i mevrüşuñ[a] irgörmeye **Ħaķ** noķşānı
51. **Baķara** haķķı kim ol yerleri götürmişdür
Ħıvvetüñ artura **Ħaķ** var ide sen sulţānı

Sonuç

Suveri'l Kur'ân, klasik Türk edebiyatında Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen sure isimleri ve bunların sahip oldukları çeşitli özellikler hakkında kaleme alınmış bir türdür. Genellikle sure isimlerinin daha çabuk öğrenilmesi ve hafızada kalıcı hâle getirilmesi için manzum veya mensur şekilde kaleme alınan bu türde yazılmış olan şiirlerin sayısı edebiyatımızda oldukça sınırlıdır. Latîfî, Şeyhülislam Yahya, Seyyid Muhammed ve Şakir Ahmet Paşa gibi şairler bu türde şiirler yazdığı bilinen şairlerdir. Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan ancak 16. veya 17. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Dâ'î de bu türden eser kaleme alan şairlerden biridir.

Kaside nazım şeklinde ve 51 beyitten müteşekkil olan Dâ'î'nin *Suveri'l-Kur'ân'ı*nın şimdilik bilinen tek nüshası Millet Kütüphanesi'nde Ali Emiri Manzum 696 arşiv numarasıyla kayıtlı şiir mecmuasının 81b-83b sayfalarında kayıtlıdır. Dâ'î, bu eserinde *Kur'ân-ı Kerim*'deki 114 surenin hepsini söz konusu yapmıştır. Şair, önce ilk sure olan Fatıha Suresi'ni zikretmiş, daha sonra ikinci beyitten itibaren ise tertip sırasının aksine son sure olan Nâs Suresi'nden başlayarak Bakara Suresi'ne kadar sure isimlerini genellikle her beyitte ikişer üçer adet olmak üzere zikretmiştir. Bu surelerden büyük çoğunluğunun isimlerini aynen zikretmiş, bazılarının ilk kelime veya harflerini bazılarının ise delalet ettikleri manalara uygun kelimeler kullanmayı tercih etmiştir. Dâ'î, sure isimlerini kullanırken hem sure isimlerini gerçek anlama gelecek şekilde kullanmış hem de onlara gerçek anlamlarının dışında anlamlar yükleyerek farklı anlam çağrışımlarında bulunmuştur.

Dâ'î'nin *Suveri'l-Kur'ân'ı*, hem klasik Türk edebiyatında az rastlanan bir türe örnek teşkil etmesi bakımından hem de Kur'ân-ı Kerim'in sahip olduğu özelliklerle divan şairlerince şiire kaynak olarak kullanımının farklı bir yönünü aksettirmesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (hzl.) (1999). *İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Āsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*. Ankara: AKM Başkanlığı Yay.

- Akpınar, Ali (2009), "Kur'ân Surelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek", Sivas: *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/1. s. 5-18.
- Birişik, Abdulhamit (2009), "Sure", *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: TDV Yay., s. 538-39.
- Çapan, Pervin (hızl.) (2005). *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkîre-i Safâyî, (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr)*. Ankara: AKM Başkanlığı Yay.
- Çelebioğlu, Âmil (1998), "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara: MEB Yayınları., s. 348-65.
- Kılıç, Filiz (hızl.) (2010). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, İnceleme-Metin*. C. 1. İstanbul: İstanbulHata! Yer işareti tanımlanmamış. Araştırmaları Ens. Yay.
- Kurnaz, Cemal ve Mustafa Tatçı (hızl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî- Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 696, vr. 81b-83b.
- Özcan, Abdulkadir (hızl.) (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyiü'l-Fudalâ I. Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri*. C. 3. İstanbul: Çağrı Yay.
- Pala, İskender (1995), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sevgi, Ahmet (1987), *Latîfî, Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bil. Ens., Basılmamış doktora tezi.
- Solmaz, Süleyman (hızl.) (2005). *Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: AKM Başkanlığı Yay.
- Taş, Bünyamin (2015), "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn, Issue 37, s. 101-121.
- Yıldız, Alim (2008), "Şakir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefîs' Mesnevîsi", Sivas: *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı XXII/2, s. 179-223.

